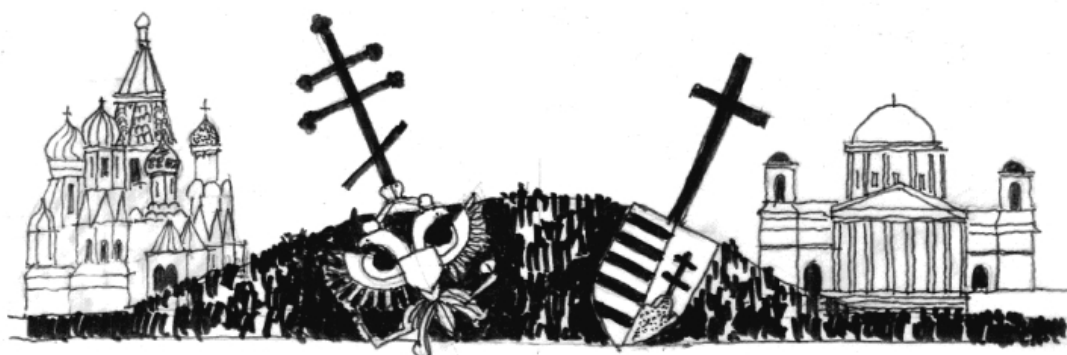

PÁRHUZAMOS ÉLETRAJZOK

OROSZ ÉS MAGYAR URALKODÓK

TARTALOMJEGYZÉK

1. I. VLAGYIIMÍR

2. ISTVÁN, A SZENT

3. ALEKSZANDR NYEVSKÍJ

4. JÁNOS

5. II. SÁNDOR

6. II. JÓZSEF

VLAGYIMÍR, A KERESZTELŐ

a Szép Napocska

Édesapja, Szvjatoszláv volt a negyedik kijevi fejedelem a normann Rurik dinasztiából, és az első, aki szláv nevet viselt.

Anyja Matuska nevű kulcsárnő, tehát nem nemes kisasszony.

Vlagyimir 970-ben 10 éves korában Novgorod fejedelme lett, de édesapja halála után harc tört ki Kijevért fiai között. Vlagyimir testvére, Jaropolk a kijevi nagyfejedelmi cím mellé meg akarta szerezni a novgorodi fejedelemséget is: 978-ban elűzte innen Vlagyimirt. Vlagyimir Skandináviába menekült és ott az egyik nagybátyjától segítséget kapott Jaropolk legyőzéséhez. 980-ra legyőzte testvérét és megszilárdította hatalmát a mai Ukrajnától a Balti-tengerig eső területeken, megerősítette a határokat a bolgár, balti és keleti nomád támadásokkal szemben. A kijevi trónt 35 évig megőrizte. Népet erőszakkal megkeresztelt, mégpedig egyszerűen praktikus módon. A Volgát kinevezte Jordánná, és tömegfürdést rendezett

Rendkívül rátermett, tetterős, sikeres uralkodó volt. Országát a Rurikok dinasztikus házasságaival is erősítette, élénkítette a külfölddel folytatott kereskedelmet, katonai erejével pedig törzsek egész sorát vont a fennhatósága alá, eredményesen küzdött a kárpáti horvátok és a besenyők ellen is. Egész sornyi erődített várost létesített, hogy védelmi övet vonjon a Kijevi Rusz köré a sztyeppe népek ellen. Biztosította országa külső és belső stabilitását – lényegében felszámolta a honi fejedelmi családokat.

Ez a keresztény egyházak egyik legelterjedtebbike, úgy jött létre, hogy a kereszténység, amely egy kis provinciában született, a római birodalommal párhuzamosan két részre szakadt. A nyugatinak az eredeti főváros maradt a központja mind a mai napig, a keleti a frissen alapított városba, Konstantinápolyba költözött, és egészen a birodalom végéig ott is maradt. A két vallás a XI. században szakadt teljesen szét, tehát a mi korunkban még kvázi egységes volt. Közben kialakult egy kompromisszumos valami, ami a külső szemlélőnek ortodox, de elismeri a római pápa irányítását. Ez a görög-katolikus egyház, amelynek hazánkban, de főleg Ukrajna volt lengyel (nyugati) területén vannak hívei. Megjegyzendő, hogy a pravoszlávia nem egyközpontú, hanem országokként önálló ún. autokefál részekből áll.

Doktrinájukat a civil, pláne az ateista meg sem tudja különböztetni, társadalmi – kulturális jelentőségük történelmi szerepük miatt azonban erősen eltérő. A római katolikus az évszázadok folyamán harcolt vezető szerepért a világi hatalommal, míg végül mindkettő megtalálta a helyét a társadalomban.

Az ortodoxia egyé forrt az uralkodóval és azt mindig támogatta. Itt is előfordult „eretnység” de hamar elnyomták, nem lehetett belőle protestantizmus. Tehát elmaradt a reformáció, a felvilágosodás is csak érintőleges volt. A művészet terén szuper-konzervativizmus uralkodott, mint annakidején Egyiptomban. Ezer év ikonfestészetét csak nagyon tanult szem tudja valamelyik évszázadhoz kötni. Az ortodoxia, nem lévén centralizálva, nem követelte meg – ellentétben a katolicizmussal – a nyelvi egységességet, így elejétől fogva fejlődhetett az orosz, az örmény, a grúz nyelv és írásbeliség.

A Rusz új keresztény egyháza az óegyházi szláv nyelvű bizánci rítust követte. Konstantinápolyból irányították, Kijevbe görög metropolitát neveztek ki, aki mind a konstantinápolyi pátriárka, mind a bizánci császár követeként is működött. Gyorsan létesültek a püspökségek, amelyek később honi papok kezébe kerültek. Fontos szerepet játszott a jövőt illetően az is, hogy az egyházi szláv nyelv gyorsan kiszorította a görög nyelvű liturgiát. A Kijevi Rusz és Bizánc vallási-politikai kapcsolatai gátat vetettek a római latin egyház terjeszkedésének a szláv Kelet-Európában. (Mindazonáltal Vlagyimir Rómával is cserélt követeket.) Vlagyimir oktatási, igazságszolgáltatási és a szegények segélyezését végző intézményeket is alapított. Kijev varjág (a normannok orosz neve) megalapítása után száz évvel meghatározta a fejlődés mai napig tartó irányát. Egy XIX. századbeli francia történész szerint Vlagyimir, mint Klodvig, az első frank király ravasz, vérengző, tobzódó barbár volt, de befejezte nagyanyja térítő művét, aki maga is megkeresztelkedett Konstantinápolyban.

Bilinák, a középkori orosz lovagi eposzok „szép napocskaként” emlegetik Vlagyimirt. Népszerű volt a harcosok között, mert uralkodása alatt sok háború, tehát sok zsákmány és sok nő került a vitézek kezére,

Ami a nőket illeti, a fejedelem sem panaszkodhat. Az említetteken kívül még több felesége volt. Az elsőt, Rodnyegát úgy szerezte, hogy mint kérő, kosarat kapott, erre hazáját megtámadta, megölte apját és két testvérét, majd feleségül vette. Ezen kívül még volt német, cseh, bolgár felesége is. Ágyasainak számát 200-300-ra becsülik. Gyermekének száma a mindentudó Internet szerint 32 volt.

Vlagyimir arra használta ki a XI. század első másfél évtizedét, hogy megerősítse az egyházat, és megvédje az ország délkeleti határait a Fekete-tengertől északra fekvő sztyeppéket ellenőrző besenyők betöréseitől., egyébként békében élt összes többi szomszédjával., miközben a kijevi állam különböző részeit – így a Volga medencéjének gyarmatosított északkeleti területeit, melyeknek Rosztov volt a legrégebbi központja – számos fia kormányozta.

SZENT ISTVÁN

Az államalapító

Apja Géza magyar fejedelem, anyja pedig az erdélyi Zombor gyularangú Sarolt nevű, Konstantinápolyban keleti rítus szerint megkeresztelkedett leánya volt. István a 970 és 980 közötti időszakban születhetett. Születésekor a pogány Vajk nevet kapta.

Egy Adalbert nevű prágai püspök gondoskodott a fiú keresztény szellemű taníttatásáról, és ő volt az is, aki megkeresztelte (feltehetően 994. és 996. között).

A „Vajk” név talán a török hős, vezér jelentésű szóból származik.

Adalbertnek feltehetően szerepe volt házasságának létrejöttében is. István 996-ban vette feleségül II. Henrik bajor herceg leányát, a későbbi II. Szent Henrik német császár testvérét, Gizellát. Német krónikások feljegyezték, hogy a bajorok a házasságtól a kereszténység gyors terjedését várták, és ennek érdekében minden segítséget igyekeztek Istvánnak megadni. Gizellával együtt jelentős számban érkeztek bajor papok, lovagok és mesteremberek az országba.

István atyja életében a nyitrai dukátus ura volt, ahol gyakorolhatta az uralkodás nehéz mesterségét, majd 997-ben, Géza fejedelem halála után követte őt a fejedelmi székben. Géza azért, hogy fia számára biztosítsa a trónt halála után, megeskette a főurakat, hogy fiát támogatják.

Azonban mikor Géza meghalt, Koppány bejelentette igényét a fejedelmi trónra. Koppány a Balatontól délre eső területek ura volt. Igényét a trónra a szeniorátus és a levirátus – István megözvegyült édesanyját, Saroltot feleségül kívánta venni – jogára való hivatkozással indokolta. (Ungyancsak ilyen ősi törvényre hivatkozott Claudius is, aki elhunyt bátyja felségének kezére és a dán trónra aspirált. Az nem számít, hogy a trón megüresedését ő maga okozta.) Koppány mellé sorakoztak fel a régi rend és a törzsi szabadság hívei, akikben az ellenállást az is fokozhatta, hogy István körül nagy számban csoportosultak idegen nemzetiségűek, főleg németek.

István hadait is német hadvezérek (Hont, Paznan és Vencelin) irányították. A döntő ütközetre Veszprém közelében került sor, ahol István megverte a pogány seregeket; a csatában Koppány is életét vesztette. István Koppány testét felnégyeltette és testrészeit hónapokig kifüggesztve tartották az ország négy legfontosabb várának kapuja felett – Győrben, Veszprémben, Esztergomban és Gyulafehérváron – jelezve, hogy mi vár az uralkodónak nem

engedelmeskedőkre. Ezzel István ősi emberi és magyar törvényt szegett meg, amely szerint a halottakat el kell temetni. Tette elrettentésre szolgált, kegyetlen bánásmóddal fenyegetve azokat, akik nem engedelmeskednek neki és papjainak.

István és Koppány harcában nemcsak az forgott kockán, hogy ki lesz a magyar nép uralkodója, hanem a keleti és nyugati orientáció kérdése. Koppánnyal – aki egyes források szerint bizánci rítus szerint megkeresztelkedett – a bizánci politikai befolyás erősödött volna, míg István győzelmével a német irányvonal nyert teret. A Kárpát-medence geopolitikai helyzete folytán a kor két nagyhatalma közé ékelődve irányt kellett választani. Koppány esetleges győzelmével épp olyan státuszú és helyzetű magyar fejedelemség alakult volna ki, vélhetően bizánci irányvonallal. Akkor lehet, hogy Oroszországhoz tartozunk – Magyaria néven –, és egy ideig szovjet köztársaság lettünk volna (Magyar Szocialista Szovjet Köztársaság), de sebj. 1990 után elnyertük volna a függetlenségünket. Latin írásbeliségünk talán megmaradt volna, ha már tudtunk volna írni-olvasni

A Koppány által vezetett magyar fejedelemség éppúgy az ő további személyes bel- és külpolitikájának sikerétől függött volna, ahogyan azt az István vezette állam esetében is látjuk, amely azonban a környező országokhoz hasonlóan keresztény állammá vált.

Ezután István el akarta magát ismertetni az ország határain túl is, mint isten kegyelméből uralkodó királyt, aki nem csak a turulmadár jóslata következtében gyakorolja a hatalmat népe felett, ami csak a pogány uralmi megerősítést adhatta István számára. Ennek érdekében Asztrik apátot küldte Rómába, hogy II. Szilveszter tárgyaljon, akitől koronát és apostoli áldást nyert, és Magyarország belépett az európai keresztény nemzetek sorába, ezen belül is a nyugati kereszténység felé orientálódott. Mindezek mellett megtartotta függetlenségét, és nem lett a császár hűbérese. Ezzel megalakult a keresztény, független Magyar Királyság. A koronázásra 1000 karácsonyan Esztergomban került sor.

A koronázás után István Magyarország uralkodója lett, ám tényleges hatalmának megszilárdításáért még tennie kellett, le kellett győznie törzsi ellenfeleit. A harcokat elsőként 1003-ban indította meg Erdély ellen, ahol saját nagybátyja, Gyula ellen küzdött. Fegyverrel küzdötte le, és családjával együtt fogságba ejtette (később Gyulát engedte Lengyelországba menekülni), országát beolvasztotta sajátjába. Észak-Erdély elfoglalása után megalapította az erdélyi püspökséget. Az erdélyi püspökség jelentősége az volt, hogy négyre emelkedett Magyarország egyházmegyéinek száma, és a kánonjog szerint ennyi kell egy önálló egyháztartomány létrehozásához.

A 11. század során István még két törzsi állammal számolt le, vélhetően nem sokkal az erdélyi után. Keán dél-erdélyi nagyúr volt, aki a 10. század vége óta magyar törzsfőként István legyőzte és megölte, helyére ispánt ([Gyula-] fehérvári) helyezett. Az új ispánt a nép továbbra is vajdának hívta, ebből alakult ki az erdélyi vajdaság intézménye.

De nem csak fegyverrel teremtett rendet országában. Mivel lánytestvéreinek kiházasítása is rámaradt, ebben is igyekezett politikai célokat szem előtt tartani. Egyik testvérét a Felvidéken élő kavar törzsrész vezetőjéhez, Aba Sámuelhez adta feleségül. Ezzel sikerült elérni azt, hogy a sógorával nem kellett fegyveresen szembeszállnia. Országrésze szintén beolvad Istvánéba, cserébe István a német mintára palotaispáni címmel ruházta fel. Mindennek a feltétele az volt, hogy Aba Sámuel térjen át a keresztény hitre.

Másik testvérét 1009-ben adta feleségül a velencei dózséhoz, Orseolo Ottóhoz. Ezzel a házassággal István elérte, hogy rendeződött a régóta rossz magyar–bizánci viszony, hiszen Velence a Bizánci Birodalom hűbérese volt, a kapcsolat a következő évtizedben már szövetségi szintre jutott.

Ajtony vezér a Maros vidéken építette ki erős törzsi államát, Ő Istvántól függetlenül vette fel a görög rítus szerinti kereszténységet, de nem igazán élt a hit szabályai szerint; egyszerre hét felesége volt. A király 1028-ban lépett fel Ajtony ellen. A hadak élére Csanádot állította, aki győzelmet aratott a marosvári nagyúr felett, és ő maga vetett véget a törzsfő életének és államának. Ezzel a győzelemmel lezárult az uralkodása alatti belháborúk kora, és István ténylegesen is az egész Kárpát-medencére kiterjedő ország ura lett.

István és Gizella házasságából feltehetően több gyermek született, két fiú és három lány. A két fiút név szerint is ismerjük. Egyikük Ottó, másikuk – akit 1083-ban szentté avattak és később Imre néven tiszteltek – talán 1007-ben. Utódlás szempontjából Imre maradt az uralkodópár egyetlen reménysége. Így neveltetésére is nagy gondot fordítottak, a velencei Gellért is foglalkozott a trónörökös tanításával, István pedig az Intelmekben foglalta össze fia számára a jó király teendőit. Szülei ki is házasították, ám mikor 1031-ben vadászat közben egy vadkan halálra sebezte, minden remény elveszett arra, hogy István egyenes ágon adja tovább királyi címét. E szörnyű csapás beteggé tette a királyt, és az csak tetézte fájdalmát, hogy közvetlen rokonai között senkit nem látott alkalmasnak, hogy örökébe lépjen. Apja testvéreinek fiai, Vazul és Szár László jöhettek számításba, azonban László még mindig pogány hiten volt, Vazul pedig bizánci rítusú keresztény volt. Választása végül lánytestvéreinek fiára, Orseolo Péterre esett, aki már az 1020-as évektől kezdve a magyar királyi udvarban élt, mert az Orseolo-család

ellen fellázadtak a velenceiek, így Péter anyjával és húgával együtt István udvarába menekült. István döntése Vazulból elégedetlenséget váltott ki és kevéssel 1031 előtt merényletet követett el István ellen. István nem ítélte halálra a lázadó Vazult, de uralkodásra alkalmatlanná tette azzal, hogy megvakíttatta és fülébe forró ólmot öntetett. Vazul fiait, Leventét, Andrást és Bélát pedig száműzte az országból.

Gizella és a trónra jelölt Péter között feszült viszony alakult ki, aminek feltehetően az volt az oka, hogy Gizella anyai fájdalomra féltékenységbe csapott át fia elvesztése felett. István a kettejük között kialakult viszonyt szomorúan szemlélte és mindent megtett, hogy összebékítse őket, ezek a próbálkozások nem jártak sikerrel.

Élete vége felé még egy merényletet kíséreltek meg ellene. A palota négy főembere látván a meggyengült királyt megpróbálták megölni Istvánt, ám mikor az alvó király mellé lopakodtak, a kard a földre hullott és a király felébredt. Büntetésül a király megvakíttatta őket és „bűnös karjukat” levágatta. Élete végén még egyszer megmutatta, hogy képes erős kézzel irányítani az országot: a békés szándékkal Magyarországra érkező besenyők ellen erőszakkal fellépő határvédőkre szabott ki példás büntetést, kettesével köttette fel őket szerte az országban.

István 1038. augusztus 15-én halt meg, holttestét az általa emeltetett székesfehérvári bazilikában helyezték örök nyugalomra.

István a legendákban és a krónikákban nagy, de nem „bűn” nélküli uralkodóként jön elénk. Mutassanak egy másik középkori patyolat-királyt! A nem túl súlyos negatív vonások szerepeltetése azért valószínű, mert a legendákat és más dokumentumokat azon királyok uralkodása alatt írták, akik a megvakított Vazul leszármazottai voltak. Vazul dédunokája volt a saját jogán is szent László király, aki kijárta, hogy I. Istvánt és fiatalon elhunyt – tehát minden különös erény híjján való – Imre fiát protekciósan szentté avassák..

ALEKSZANR NYEVSKIJ

Európa vagy Ázsia

Alekszandr Nyevkszkij 1220-ban született, de akkor még se nem volt szent, se Nyevszkij, sőt még Alekszandr se. A kis Szása már a pólyában is reményteljes jövő elé nézett, mert apja, II. Jaroszláv Vszevolodovics vlagyimíri nagyfejedelem a mindenható Rurikovicsok népes családjából származott.

Kik voltak a Rurikovicsok, honnan jöttek, és hogyan kerültek Oroszországba? Így ír erről az orosz Öskronika, amely leírja, hogy ezen a földön a nemzetségek szemben álltak egymással, mindegyik harcolt mindegyik ellen, és hogy véget vessenek ennek az elszomorító helyzetnek, „átkeltek a tengeren a varjágokhoz – ez a normannok orosz neve – és így szóltak hozzájuk: »országunk nagy és gazdag,de nincsen benne rend. Jertek, és uralkodjatok rajtunk és parancsoljatok nekünk«”.

Ez 862-ben történt (az akkor használatos, a Világ teremtésétől számított bizánci mintájú kalendárium szerint, pontosan 6370-ben). A normannok Rurik vezetésével valóban bejöttek, először az északabbra eső Novgorod-ba, majd a Dnyeszter folyón lecsorogtak Kijevbe, és ott Rurik vezér megalapította a Kijevi Oroszországot. A normannok hamar eloroszosodtak: a harmadik generáció már orosz nevet adott a fiának (Szvjatoszláv).

A krónikát több, mint 200 évvel a leírt esemény után állították össze Kijevben, ahol Rurik leszármazottjai uralkodtak. Valószínű, hogy a jámbor szerzetes elegánsabbnak vélte a hódítást úgy állítani be, hogy az oroszok, jelesül a novgorodiak – a legészakibb és leggazdagabb orosz város – hívta be a varjágokat, akik eddigre már minden meghívás nélkül eljutottak Angliába, Franciaországba, és (talán) Szicíliába is, kedvenc terepükön, a tengeren.

Úgy látszik, az oroszoknál hagyomány, hogy a hódítást egy meghívásnak kell megelőznie. Amikor a XIX. század elején Grúziát elfoglalták, így írt a hivatalosság szóvivőjének semmiképpen sem tekinthető Lermontov:

*„Volt egyszer egy király
Ki koronáját már megunta
S népét az oroszokra bízta.
S idővel megáldá az ég
Grúziát. - Felvirágozék.
Nem félt, hogy rátörnek gazok,
Hisz védték baráti szuronyok.”*

Ha kellett, minden országban akadt egy király, ki népét dübörgő lánctalpas baráti szuronyokra bízta. Ez történt 1939-ben a balti köztársaságokban, 1956-ban Magyarországon, 1968-ban Cseh-Szlovákiában.

Nincs új a nap alatt.

A kis Szása még hátulgombolós fiúcska volt, amikor a mongol-tatárok (nálunk egyszerűen tatároknak hívják őket) 1223-ban egy nagy győzelemmel mutatkoztak be Oroszországban. A Volga egyik mellékfolyójánál megverték a különböző fejedelemségekből összetoborzott orosz csapatokat. Az elfogott, de életben hagyott fejedelmekre deszkákat fektettek, és ezen a platón „fecerunt magnum áldumást”.

Ennek a középkorban is feltűnést keltő kegyetlenségnek propaganda, piár értelme volt. A tatároknak kiválóan képzett és vezetett, fegyelmezett lovassága volt, de ez a fegyvernem nem alkalmas egy óriási ország megszállására és adminisztrálására. Tehát azt kellett tenniük, hogy a helyi vezetőket, megfélemlítve ugyan, de a helyükön tartsák, fejvesztés terhe mellett. Így tettek, amikor rövid szünet után visszajöttek azzal a lendülettel, ami Magyarországig elvitte őket.

A tatárok egy sok fejedelemségre osztott Oroszországot találtak. A helyi hatalmasságokat meghagyták trónjukon, és őket bízták meg az adók behajtásával, és a kialakuló tatár központba, a Volga alsó folyásánál lévő Szarájba való szállításával. A politikai tagoltság és az állandó testvér- ill. (unokatestvér-) háborúk ellenére, az ország egységes maradt, mert a sík területen a közlekedést hegyek nem akadályozták, és a rendkívül gazdag folyórendszer biztosította a kapcsolatot. Ahol a folyók nem értek össze, vagy sellők képeztek akadályt, mint például az ország tengelyét jelentő Dnyeperen, ott szárazföldön átvontatták a hajókat.

Az ország egységét biztosította a pravoszláv egyház is, amely mindig az uralkodókat támogatta. A ma is használt pravoszláv szó az „ortodox” szó féltükör fordítása. A tatárok is támogatták az egyházat, lévén tökéletesen közömbösek a vallási kérdések iránt még azután is, amikor felvették az iszlámot. Az Arany Horda fővárosában, a Szarájban pravoszláv templom épülhetett, és az egyházat mentesítették az adófizetés alól. Az egyház támogatta a fejedelmeket, és most, hogy a keresztesek elfoglalták Bizáncot, az egyház még oroszabb lett: az egyházfő immár nem görög, hanem hazai lett.

Ilyenformán a „mongol-tatár iga” valamelyest előkészítette a jövődó, független orosz birodalmat, annak ellenére, hogy minden új fejedelemnek el kellett mennie az Arany Horda fővárosába, hogy elnyerje az uralkodásra szóló engedélyt, a „jarlik”-ot.

Ennyit a már megszokott, belső ellenségről, a mongol-tatárokról.

Előttük az állandó helyi ellenség a sztyeppén grasszáló türk-fajú népség, a kunok voltak. Az oroszok több száz éven át, polovec néven harcoltak ellenük. (Ebből jön a palóc népelnevezés.) A kunokat a tatárok söpörték ki a pusztából, a Kárpátokon keresztül, egyenesen Magyarországig, ahol eleinte sok balhé volt velük, de később annyira elmagyarosodtak, hogy manapság már szuper-magyaroknak számítanak. Adynál a csúcsmagyar jelzője: kúnfajta.

Több magyar király vett feleségül kijevi hercegnőt, és ennek kapcsán beavatkoztak az ottani fejedelmek egymás közötti összecsapásaiba, amikor is a nejük rokonait támogatták a belső harcokban. Az egyik kijevi hercegnőt a férje, Könyves Kálmán hűtlenségen kapta és hazazavarta a mamájához. A kikapós nő otthon szülte meg vitatott származású fiát, Boriszt, aki felnőve, mint trónkövetelő, sok zavart okozott idehaza. A magyar királyok akár az egész királyi hadsereg és a megyei bandériumok élén vonultak be egyes belső konfliktusok rendezése céljából. Ezek a harci kapcsolatok a XII. század közepére megszűntek, mert a politikai érdeklődés Dél felé fordult.

Oroszországnak voltak más szomszédai is, és a szomszédság pedig ellenséget jelentett. A Plutarkhosz nyomában kullogó amatőr szerző nem merő tudálékosságból sorolja fel a szomszédokat, hanem azért, mert a két ellenük vívott győztes csata nélkül Alekszandr Nyevszkij beleszürkült volna a többi szürke, de vértől csöpögő 250-300 fejedelem sorába.

Őt minden korszak nagyra becsülte, az egyház a XVI. század végén szentté avatta, dicsőségét a szovjet korszak is fennen hangoztatta. De most erről ennyi elég.

Alekszandrt még apja életében novgorodi fejedelemmé választották.

Már maga a választás ténye utal Novgorod különleges, a többi várostól eltérő voltára. Ez a legészakibb, legrégebbi, leggazdagabb, 100 000 lakosú nagyváros a Hanza-szövetség tagja, és belső berendezkedése szerint egy német város jogaival rendelkezett. Ugyan meg-meghívtak egy-egy fejedelmet, de le is válthatták őket. A városban a legnagyobb hatalma a polgármesternek (poszadnyik) volt. Ő hívhatta össze a vecsét, azaz a népgyűlést, amelyen csak a háztulajdonosok vehettek részt. A városban, külön, deszkával elkerített részben laktak a németek, akik itt irodát tartottak fenn, de csak évente egyszer jöhettek ide.

Először a svédek támadták a „Nagy Novgorod Uraságot” (mert így kellett nevezni a várost). A győztes csatát a fejedelem 1240-ben vívta a Néva folyó partjánál. Ezért kapta a Nyevszkij nevet. A svédek elleni győzelem miatt a XVIII. században a svédek ellen éppen háborúzó Nagy Péter ezért vitette át Alekszandr Nyevszkij hamvait Szent-Pétervárra.

Am győzelme ellenére nem sokáig ülhetett fejedelmi trónján. A többi fejedelem-kollégájához hasonlóan valóban uralkodni akart, de ezt a helybeliek nem tűrhették, és elkergették, és csak akkor hívták vissza, amikor a Német Lovagrend - egyesülve a Kardvitézek Rendjével, dán támogatás mellett, az aktuális pápa felhívására -, meg akarta téríteni a még pogány baltiszlávokat, és egyúttal áttéríteni az amúgy keresztény pravoszlávokat az egyedül üdvözítő latin-katolikus hitre. Ebben az időben a lovagok birtokolták Bizáncot, amelyet egy keresztes háború keretében foglaltak el, jóllehet az nem mohamedán, de gazdag, és főleg ortodox. És a nyomorultak szerint Krisztus nem egylényegű, csak hasonlányegű az Úrhoz.

A nagy összecsapás 1242. április 5.-én zajlott le az olyankor még befagyott tavon. Nyevszkij 5000 harcost szedett össze, orosz és tatárt vegyesen. Az ellenség létszáma ennek a fele volt, de harcedzett lovagokból állt. A lovagrendeket eredetileg a Szentföld felszabadítására alapították, de ügyük történelmi távlatból nézve nem „jött be”. Ott mohamedánok és zsidók élnek, és legfeljebb egy pár keresztény szerzetes, de ezek egy része is ortodox (örmény).

A jégtavi csatában az orosz-tatár sereg legyőzte a katolikus hitet elterjeszteni akaró lovagokat, a pravoszláv egyház nagy örömeire, mert jobban gyűlölték a latinokat, mint a tatárokat.

1246-ban meghalt II. Jaroszláv, Nyevszkij apja. Halála oka is jellemzi az ottani viszonyokat. Valamilyen ügyben elment kuncsorogni az Arany Horda fővárosába a Volgához. Ott nem tudtak, vagy nem akartak ügyében dönteni, és továbbküldték a nagykánhoz, az Amúr menti fő-fővárosba. Ez az út napjainkban a Transz-szibériai Expresszel is 5-6 napig tartana. Ügyét Jaroszláv jól elintézte, de a visszaúton meghalt.

Ebben az időben a mongolok elkezdtek tovább hódítani az orosz területeket. A trónért harcoló Alekszandr és öccse Andrej, Batu kánhoz fordult, aki őket is a nagykánhoz küldte. A nagykán a fiatalabbnak a fontosabb vlagyimíri, Alekszandrnak pedig a kijevi trónt adta. Mikor a mongolok új adókat akartak behajtani, Novgorod népe fellázadt. Nyevszkij attól tartva, hogy a lázadás miatt a tatárok egész Oroszországon bosszút állhatnak, hadseregével kényszerítette a várost a megadásra, és így elősegítette a mongol uralom kiterjesztését orosz földön. Nyevszkij mongolokkal történő kiegyezését az egyház is támogatta, mert tartott a pápával egyezkedő mongolelles fejedelmektől, továbbá a mongol uralom alatt a pravoszláv egyház viszonylagos biztonságban érezte magát és adómentességet is élvezett.

1252-ben általános lázadások törtek ki a muszlim adóbehajtók ellen, ezért Nyevszkij a Szarájba utazott megakadályozandó a megtorlásokat. Sikerral is járt.

Alekszandr Nyevszkij Gorogyecben halt meg 1263-ban.

Nyevszkij alakja és politikája tovább él és mind a mai napig hat.

Az orosz társadalom egész történelmén végigvonul a szlavofilek és a zápádnnyikok vitája. A szlavofilek hazájuk értékeit hangsúlyozzák és a külön saját út szükségességét erőltetik. Általában erősen kötődnek a valláshoz (nem feltétlenül az egyházhoz). A zápádnnyikok (nyugatosok) ellenkezőleg, ostorozták hazájuk elmaradottságát, amit elsősorban a 250 évig tartó mongol-tatár iganak tudtak be, és az Európához való felzárkózást szorgalmazták. Ez a vita napjainkban is folyik, és valamelyest emlékeztet a honi népiesek és urbánusok birkózására, amely századok óta tart. Először nyelvészek között robbant ki – lásd a török-ugor vitát. Ez ma is eleven, és már nem csak emigráns, hanem hazai szerzők is művelik. Nézzünk körül egy-egy „hazafias”

könyvesboltban. Csupa turul és tarsolylemez és sumér-magyar etimológiát taglaló szómagyarázat.

A szovjet időkben Nyevszkijt nagy tisztelet övezte, de nem a keleti kapcsolatok miatt, hanem epizódszerű németellenessége okán. Alapítottak Nyevszkij Érdemrendet, és leforgatták a róla szóló, nálunk Jégmezők lovagja címen játszott filmet. A zseniális film 1938-ban készült, és azt bizonyítja, hogy egy lángelme (Eizenstein) még egy megrendelésre készült – németellenes – propaganda-műben is nagyot tud alkotni. A kurta német-szovjet „enyhülés” alatt a filmet természetesen nem vetítették.

A vita az ázsiai és európai orientáció között még ma is dúl. Ennek szélsőséges példája Lev Gumiljov nemrég írott könyve: „Ó-Oroszország és a nagy sztyeppe”, amelyben nem kevesebbet állít a szerző, mint azt, hogy Nyevszkijéknek nemcsak kényszerből, hanem tiszta szívvvel a tatárok mellé kellett volna állniuk. Gondoljuk meg, a Dzsingisz kán által alapított Nagy Mongol Birodalom, amely nagyobb volt, mint bármely valaha volt birodalom, a nagy uralkodó halála után a birodalmak szokása szerint összeomlott. A Kínát meghódító mongolok elkínaiasodtak. Ha az oroszok csatlakoztak volna az Arany Hordához, mi lett volna?

Talán igaza lett volna Alekszandr Bloknak, aki így írt 1918-ban:

*„Ti – milliók. Mi – még többen vagyunk!
Hát keljetek csak harcra velünk!
Mi – szkíták! – Ázsiából származunk,
Mi – ferde szemmel, prédát lesve élünk!*

*Nos, vár az ősz Ural, csak jöjjetek!
Teret nyitunk szorgos kezekkel,
Hogy megvívjon megannyi gépetek
A féktelen mongol sereggel!
De mi – ezentúl ék s pajzs nem leszünk,
És nem bocsátkozunk csatákba,
Halálos harcotok keskeny szemünk
Csak nézi majd számítva és kívárva!*

*Nem mozdulunk mikor bősz hun hadak
Hullát rabolnak, városokra törnek,
A templomokba ménest hajtanak,
S fehér testvért égetnek, ölnek!”*

I. (SZAPOLYAI) JÁNOS

Boldogasszony temploma keresztjén Török zászló lengjen, vagy keresztény

A címben megjelenő név az átlagolvasónak valószínűleg nem mond semmit. Ha - jóllehet, királyoknál ez nem szokás -, hozzátesszük a vezetéknevét is (Szapolyai vagy Zápolya), sokuknak eszébe jut afférja Dózsa Györggyel.

Miért e két nagyon hasonló vezetéknevnév? Ezek a nevek latin szövegekbe ágyazva, szórvány nyelvemlékként bukkannak fel. Miután akkor a magyar írásbeliség a reformkorig nem volt szabályozva, minden írók úgy írta le a hangoknak megfelelő betűket, ahogy az adott kancellárián szokás volt. A felszabadulás előtt a Zápolya forma dívott, Angyalföldön volt Zápolya utca is. 1945 után, mivel a rendszer Dózsa-párti volt, az utcát átkeresztelték Dráva utcává. Szobra, tudtommal, nem volt. Azt is elbontották volna, mint párttársáét, Werbőczyét.

Nem tűnik lehetetlennek, hogy napjainkban, (2011-et írunk), Werbőczy szobrát visszaállítják, és Szapolyainak is szobrot emelnek Dózsa György szobrának hűlt helyén.

I. János élete történelmi szempontból nem volt sikeresnek mondható. A maga szempontjából sikeres volt: király lett, és ezt csupán pár tucat magyar ember mondhatja el magáról, sőt utána már senki, mert ő volt az utolsó magyar származású magyar király.

Zápolya János (maradjunk ennél a névnél) az északi, Lengyelországgal határos Szepes vármegyében született 1487-ben, amelynek később főispánja is lett. (Mostanában a latin comes helyett grófnak szokták emlegetni). Születésekor Mátyás király még élt, és Bécsben tartotta udvarát. A nemrég megszerzett tartomány kormányzója János apja, Szapolyai István, az ország egyik leggazdagabb földesura, Szepesi gróf, egyúttal a köznemesi (ellenzékinék mondható) párt vezére. A nagy király halála után ő lett a nádor, az uralkodó helyettese, tehát az udvar legmagasabb rangú tagja. Fiát királynak nevelte, halála után özvegye is mindent elkövetett e cél érdekében.

Anyja lengyel származású német hercegnő volt. Feltűnő, hogy mennyi szál köti Jánost Lengyelországhoz. Azon a tájon született húga a lengyel királyhoz ment feleségül. Amikor - már király-korában -, ideiglenesen kiszorult az országából, akkor is oda menekült, és idős korában a következő király lánya lett a felesége. És akkor még nem is beszéltünk arról, hogy életének első negyven évét lengyel – Jagelló – királyok alattvalójaként töltötte. Ennek ellenére úgy tudjuk, II. Ulászló nem kedvelte, pedig a dobzse (oké) szónál bizonyára többet tudott lengyelül.

A magyar országgyűlés 1505-ben úgy döntött, hogy idegen uralkodót nem ültetnek a trónra, ezzel Zápolya, a köznemesi párt vezetője és immár

erdélyi vajda is lett pártjának királyjelöltje. Ez még a jövőben és az aktuális királynő méhében nyugodott, és valóban megszületett Lajos, a trónörökös.

Emberemlékezet óta – pontosabban 205-éve -, az egy Mátyás óta nem ült magyar ember a magyar trónon. Az országgyűlés küldöttei nem gondolták, hogy azt készítik elő, hogy akire várnak, János lesz az utolsó magyar származású király.

Kitört a parasztháború, amely megelőzte a reformációt. Sőt, mintegy előhírnöke volt annak, hisz a hozzácsatlakozott papok – általában a nép között élő szerzetesek – olyan elveket prédikáltak, amelyek a reformációban nagy hangsúlyt kaptak.

Általában a szegénységet hirdető, az egyházfők dózsölését elítélő, obszerváns ferences rendi barátok jeleskedtek a török elleni keresztes-háború meghirdetésében. A táborba hívó bulla alapján, a pesti oldalon gyülekező keresztesek között ezek a papok hirdették az eretnekgyanús ígét, amelynek, ha akarják, éles osztályharcos olvasata is lehet.

A táborlakók tudták, hogy nagyapáik egy hasonló keresztes mozgalom keretében nagy győzelmet arattak, de az is eszükbe jutott, hogy az Evangélium sztárja kikergette a kufárokat a templomból. A prédikáló papok is elítélték az egyházi korrupciót, azt, hogy az egyházi méltóságok világi főúrként viselkednek, egyesek közülük nem is vették fel az egyházi rendeket.

Dózsának a Dalmát tengerpartot jelölték ki úti célul.

Ezt a vidéket nem ismerte, de székely ember lévén, nem félt a hegyektől, attól viszont igen, hogy népe zömmel alföldi emberekből áll, és ki tudja, hogy fognak mozogni a hegyek között.

Amikor a keresztesek lázongó hajlama egyre nyilvánvalóbbá vált, atrocitások is történtek, a királyi tanács úgy határozott, hogy visszavonják a keresztesháborút hirdető pápai bullát, és karhatalmi erővel verik szét a felkeléssé dagadt mozgalmat.

El kellett dönteni, ki vezesse az akciót? Kézenfekvő lett volna az aktuális nádor, de őt betegesnek és részegeskedőnek találták. Szóba került Zápolya, a vajda is, hiszen neki magának sok embert kellett fegyver alatt tartania, mert Erdély keleten és délen a török birodalommal, illetve török vazallus fejedelemségekkel volt határos. A határmenti csetepatékban a vajda jól szerepelt, de a tanács félt Zápolyától.

Ismerték határtalan ambícióját, és nem mertek ekkora erőt adni a kezébe. Ki tudja, mire fogja felhasználni?

Így aztán Báthory Istvánt bízták meg a Dózsa vezette felkelés leverésével. Annál is inkább ő az illetékes, mert ugyan híres korhely, de ő Temes vármegye főispánja és ott is tartózkodik, amerre a felkelők vonulnak, a vajda pedig valahol Nándorfehérvár környékén portyáz.

Miért ment oda Dózsa? Mint volt katonatiszt, tudta, hogy Temesvárt ostromágyúk nélkül nem tudja bevenni. Legfeljebb körülzárja, kiéhezteti, és a védők megadják magukat. Így jobb pozícióból tud tárgyalni az urakkal.

Tudta, hogy Zápolya nagy sereget tart Csanádnál, de a vajda támadásától nem tartott. Ő maga is elhitte a szállongó mendemondát, hogy a vajda, mint az ellenzék vezére, nem lép fel ellene, és esetleg öhozzá fordul támogatásért.

Ez egy tipikus összeesküvés-elmélet.

Engedjék meg egy másik hasonló elméletre utalni, amely régen és messze, de hasonló szituációra utalt.

Egy XIX. századi Spartacusról szóló regényben olvasható egy beszélgetés, amelyben Julius Cézár a trák gladiátor rabszolga segítségét kéri ahhoz, hogy megszerezze a római császári trónt. Lehetséges, hogy a szerző egy Rómában elterjedt pletykára utal, de az is lehet, hogy légbőlkapott az egész.

Lírai kitérőként, hadd írjam le kedvenc összeesküvés-elméletemet, amely egy majdnem „napjainkban” történt esetre vonatkozik. A szovjet elhárítás „Jégtörő” kódnévvel jelölte Hitlert. Közismert, hogy a Führer hatalomra kerülésében gyászos szerepet játszott a Komintern, amely egymás ellen hangolta a kommunistákat, és az úgynevezett „szociálfasisztákat”, azaz a szocdemeket. Pedig ha ez a két párt összefogott volna, kenterbe verik a nácikat. Az elmélet szerint Sztálinék ezt készakarva csinálták mondván, hogy a Jégtörő majd összezúzza a Nyugatot, és akkor jöhet a Vörös Hadsereg és a világforradalom.

Azért foglalkoztunk ennyit az összeesküvés-elméletekkel, mert, mint látni fogjuk, Zápolya még egyszer szerepelni fog, mint ál-összeesküvő, de arra még 12 évet várni kell. Egyelőre esze ágába se jut összeszűrni a levét Dózsáékkal. Váratlanul rajtaüt egy forró augusztusi délutánon a sziesztázó táboron. Állítólag a vezér maga is - egy pár kupa ebédhez elfogyasztott bor után -, szunyókált sátrában.

Lehet, hogy így történt. A történelmet a győztesek írják. Amint felriadt, megpróbálta harci alakzatba rendezni embereit, de már késő volt. Őt magát Zápolya egyik huszártisztje a lováról ledöntötte, és elfogta.

Megjegyzendő, hogy a várban körülzárt védőknek a felmentésükre érkező csapatot megsegítendő, a hadi illem szerint ki kellett volna tönniük.

Batthyány ezt elmulasztotta, pedig ő volt az egész expedíció vezetője.

A megtorlás borzalmas kegyetlensége még a sok horrorhoz szokott középkornak is feltűnt. Dózsa fejébe megtüzesített vasabroncs-koronát nyomott a hóhér, mint a trón ellen lázadók szokásos büntetését. Az elfogott alvezéreket előbb kiéheztették, majd arra kényszerítették, hogy harapjanak a még élő vezérük húsából. Az izzó trón nem szerepel a korabeli leírásokban. A mai szerzők azt írják, hogy egy izzó vasszéket meg sem lehetett volna közelíteni. Tehát, a sokszor megverselt, linóba és fába metszett „izzó vasszék” ugyanott áll a Nemzeti Múzeum lépcsőjén, ahol 1848. március 15-én Petőfi elszavalta a Nemzeti Dalt. Egyesek szerint a vajda

beteges szadista volt. Maradt róla olyan feljegyzés, hogy már király korában, kirakatta az asztalára legyőzött ellenségei levágott fejét, és csúfondárosan elbeszélgetett a fejekkel.

Az „erős felindulásban” elkövetett bosszú utáni büntetés is iszonyatos volt. 40 ezer felkelőt húztak karóba, a meglincselt 400 nemes „ellentételezéseként”.

Az ezt követő „józan” büntetés pedig több mint káros volt. Az országgyűlés 1514-ben, az újkor hajnalán, amikor egymás után a legtöbb nyugati országban felszabadultak a jobbágyok és kezdtek szabad bérlőkké válni, nálunk a büntetésük örökös röghöz-kötöttség lett.

Ez több mint bűn, - hiba volt.

A következő összeesküvés vádja a vajdát 12 év múlva, 1526-ban érte. Ekkor volt a mohácsi csata, amelyet a király, II. Lajos által összehívott nemesi felkelés oly csúnyán elveszített, hogy a rendelkezésre álló csapatok jó része nem is volt jelen.

Zápolya erdélyi hadserege ugyanis Szegednél várakozott, mintegy 80 kilométerre, azaz legfeljebb háromnapos menettávolságra Mohácstól, mert ellentmondó utasításokat kaptak.

A szörnyű vereség után rögtön felmerült a gyanú, hogy a vajda készakarva késlekedett, mert, mint az ellenzék vezére, nehéz helyzetbe akarta hozni a kormányt.

Ez sikerült is. Az arisztokrácia nagy része, a püspökök fele odaveszett, sőt extra ajándékként, maga a fiatal király is meghalt. A forró augusztusi napon a nehéz páncélban izzadó, kimerült ifjú egy kis megáradt patakba fulladt. A királyok közül másodikként, elesett a törökellenes háborúban. Az első éppen az egyik ükapja volt, I. Ulászló, aki Várnánál esett el, 80 évvel azelőtt. A 20 éves királynak nem volt gyereke. A Habsburg – Jagelló szerződés szerint, ha az egyik uralkodó utód nélkül hal meg, trónja a másikra száll. A szerződést kölcsönös menyasszony-cserével biztosították. Lajosnak Habsburg-lány, Ferdinánd húga, Mária jutott, egy lapos-mellű, sportos, fiús természetű teremtés. Valószínűleg nem nagyon viselte szívén az utód előkészítésének ügyét.

Mit tehet Zápolya?

Felléphetne hadvezérként. Intakt seregével, párhuzamosan a Horvátország felől érkező másik érintetlen sereggel, kísérhetné a Buda felé lassan haladó szultáni hadat. Buda elvileg védhető, bár a királynő már csomagol, és a német polgárokkal együtt Pozsony felé hajózik, a magyarok nagy örömeire. A németeket utálják, és Mária királynő még lutheránus is.

Az üres városban fosztogatni kezdenek. Nincs, aki a vár megvédésével foglalkozna. A szultán bevonul az ország szebb napokat látott fővárosába, de

láss csodát: három hét múlva seregestől elvonul. Ősszel nem meri megkockáztatni a végcél, Bécs ostromát. Az ország szabad.

János középkori szokás szerint megkéri az özvegy királyné kezét. Mária nem egy bombázó, de jó családból való leány. Természetesen a vajda kosarat kap. Eltemetteti Székesfehérváron a közben megtalált királyt, és mellesleg országgyűlést hirdet ugyanoda.

Kevés híve gyűlt össze, de azok királlyá választották. A választás szabályos volt: a trón üres, a korona megvan, a szertartást a rangidős püspök celebrálta (mindkét érsek elesett a csatában), és megfelel az 1505-ös országgyűlés határozatának: János vitathatatlanul magyar.

Egy szabálytalanság van csak. Az országgyűlést nem a nádor hívta össze. Ezt a nádor Báthori István ugyan megtette, de másutt, Pozsonyban, és más céllal.

A Habsburg- Jagelló szerződésnek megfelelően ott királlyá kiáltották ki az osztrák főherceget, I. Ferdinánd néven. Ugyanakkor, hiszen uralkodójukat ők is elvesztették, az erre hivatott cseh szervek Ferdinándot is királyukká választották, de kemény feltételeket szabtak. Kikényszerítették például, hogy a mereven katolikus országban, Spanyolországban nevelkedett király egyezzen bele a huszita tanok terjesztésébe, mert sok cseh főúr ezt a hitet vallotta. A magyarok ilyenfajta engedményeket nem értek el. A bátyja, a nagyhatalmú V. Károly árnyékában élő főhercegből egyszerre két ország királya lett. Magyarországon is megduplázódott a királyok száma, ami mindig szörnyű bonyodalmakkal jár.

Polgárháború következett. Ferdinánd bátyja zsoldosai segítségével kikergette az országból Jánost, aki sógorához menekült Lengyelbe (hadd használjuk ezt a rövid, régies hangzású nevet, amely a 60-as években gúnyos konnotációt kapott (olaszba, spanyolba, stb.).

János, rangját elismertető, élénk levelezést folytatott király kollégáival. I. Ferenc követét szívesen fogadta, és feleségül is ajánlotta a számtalan Valois-hercegnő egyikét, hiszen amióta világ a világ, a franciák mindig örülnek egy barátnak a németek háta mögött.

Egy másik követ eljutott VIII. Henrik udvarába is. A londoni Foreign Office, úgy látszik nem volt up to date a közép-európai viszonyokkal, mert Magyarországra ugyanazt a követet delegálták, mint Csehországba.

A szerencsétlen angol diplomata először Prágában jelentkezett Ferdinándnál, és alig tudott szabadulni a kellemetlen tévedés okozta helyzetből.

Közben a németek elhagyták az országot. János pedig visszaköltözhetett. Budát nem szerette, és mint a középkori királyok, lóháton bejárta az országot, és csekély udvarát egy-egy hívénel ütötte fel. A fallal körített városok be se engedték. Ez így nem igazi uralkodás!

Amikor hírül vette sztambuli követétől, hogy a szultán Bécs ellen készülődik, ha már erre jár, találkozót kért tőle. A szultán beleegyezett, és a találkozóhelyül Mohácsot nevezte meg. A sértés persze tudatos. Olyan, mint mikor 1939-ben a náci előkeresték a párizsi múzeumból azt a vasúti szalonkocsit, amelyben az I. világháború után, nekik diktálták a feltételeket, és ott kellett a franciáknak megadniuk magukat.

János elindult a találkozó helyére, de eltitkolta társai előtt az úti célt. Amikor ez kiderült, többen nem vállalták a megalázó találkozást. Három évvel vagyunk Mohács után. A törökök hangsúlyozott udvariassággal fogadták őket, hiszen a királyt már szövetségesüknek tekintették. Leterített selyemszőnyegen vezették három sátoron keresztül, ahol egyre díszesebb kaftánba öltöztették. A legutolsó sátor Szulejmáné volt. Itt János a török etikett szerint megcsókolta a szultán kezét (Buda megér egy csókot), és átadta ajándékát: egy gyűrűt, amit még Mátyás adományozott apjának.

Szulejmán gyermekévé fogadta János királyt, és megígérte, hogy országát megvédi az agresszív német hordától. A konkrét feladattal, ha ilyen adódik, a nándorfehérvári helyőrséget bízta meg, hogy ilyen apró-cseprő ügy miatt ne keljen a Balkánról neki magának idemásznia.

Amúgy Bécs ostroma kudarcba fulladt, a törökök elvonultak, de mindenesetre hagytak hátra egy kisebb csapatot, és kineveztek ügynököket, a velencei dózse balkézről született fiát, egy sztambuli ékszerkereskedőt, Gritti Alajost Magyarország kormányzójává.

János a törökökkel a háta mögött viszonylag biztonságosan uralkodott a maga középkorias módján.

Amikor Ferdinánd birodalmi zsoldosokkal megtámadta Budát, a várat sikerült addig megtartani, amíg a törökök fel nem szabadították. János nem volt népszerű az országban, elsősorban a török szövetség miatt. A kormányzót, Gritti el is tették láb alól.

A véget nem érő polgárháborúból – amely a két király állandóan változó összetételű hívei között folyt -, János levonta a következtetést.

Kiegyezett riválisával. 1538-ban szerződést kötöttek, amely szerint, ha János, aki 50 éves korában még nőtlen volt, törvényes örökös nélkül talál meghalni, trónját Ferdinánd öröklí. Hurrá! Vége a 15 éve zajló háborúnak!

Am még ugyanabban az évben János megnősült: az aktuális lengyel király lányát, Izabellát vette el. A menyecske a lehető legrövidebb idő alatt trónörököszt szült. János nem sokáig örülhetett annak, hogy dinasztiát sikerült alapítania. Fia születése után két héttel meghalt.

Aki a további előrelátható bonyodalmak után érdeklődik, olvassa el az Egri Csillagokat!

II. SÁNDOR, a felszabadító

Az első cár, akit nem palotaforradalmárok gyilkoltak meg

Oroszországban a hőmérsékletet Celsius fokokban, a történelmi időjárást cárokban (pártfőtítkárokban) mérik. Azt tartják, hogy egy konzervatív cár (főtítkár) után egy liberálisabb következik. II. Sándor apja a hazánkban is népszerűtlen I. Miklós volt. Uralkodását az egynapos dekabrista felkelés kitörésével kezdte. Egész életét arra tette fel, hogy konzerválja a meglévő rendszert.. Ezért is lépett fel Magyarországon, pedig '48 nem érintette Oroszországot, sőt még az ilyesmire hajlamos lengyel területet sem. Amikor elvesztette a helyi jellegű Krimi háborút, ami csak presztízsvesztést jelentett, öngyilkos lett, mert úgy érezte, hogy egy sikertelen egyeduralkodó illegitim.

I. Miklós apja valóban liberális gondolatokkal kacérkodó (amúgy apagyilkos) uralkodó volt, így fiának szabadelvűbbnek kellett lennie.

II. Sándort édesapja minden szempontból fel akarta készíteni az uralkodásra. Az ifjú cárevics természetesen katonai nevelésben is részesült, a katonáskodást, a lovaglást és a csillogó fegyverzetet már kislányként nagyon megszerette. A források megjegyzik, hogy az ifjú cárevics alapjában okos, de szeszélyeskedésre hajlamos, hullámozó kedélyű gyermek volt, aki gyakran fakadt sírva, apja nem kis bosszúságára.

Bár alapjában véve kedélyes ember volt, sok zsarnoki tulajdonsággal rendelkezett, ami kihatott egész uralkodására. Nagyon könnyen megharagudott, és híres volt bosszúálló természetéről.

Cárevicsként tagja volt az Államtanácsnak és a Pénzügyi Bizottságnak, meg számos más testületnek is, és mint ilyen, támogatta apja elnyomó, zsarnoki politikáját.

1855 decemberében Ausztria azzal fenyegetőzött, hogy belép a Krimi háborúba az angolok, a franciák, és a szárdok oldalán. Sándor a maga részéről ezt úgy fogta fel, hogy Ausztria elárulta az oroszokat, de kénytelen volt békét kezdeményezni. Az 1856-os párizsi békeszerződés szerint Oroszországnak át kellett engednie Dél-Besszarábiát a moldávoknak, le kellett mondania a fekete-tengeri flottájáról és arról az igényéről, hogy az Oszmán Birodalom keresztény lakosainak védelmezője legyen. Ezek a feltételek nagy hátrányt jelentettek Oroszországnak számára.

Bár Sándor eleinte egyetértett apja kormányzási módszereivel, trónra lépését követően mégis reformokat léptetett életbe. Menesztette a népszerűtlenebb minisztereit, szabadon engedett sok politikai elítéltet, és

enyhítette a cenzúrát. Mindezekkel a reformokkal Sándor a jobbágyszabadítás útját akarta egyengetni.

A cár úgy gondolkodott, hogy „jobb felülről elindítani a jobbágyszabadítást, mint arra várni, hogy alulról maga szabadítsa fel magát”. Ennek ellenére Sándor óvatosan látott neki a feladatnak, nem akart semmit sem elkapkodni. Tisztában volt vele, hogy a jobbágyszabadítás már régóta nagyon esedékes lenne: a parasztok életszínvonala nagyon alacsony volt, és egyre nőtt elégedetlenségük a rendszer ellen.

Az uralkodó abban bízott, hogy az arisztokrácia támogatni fogja őt a felszabadításban, azonban hamar rájött, hogy tévedett, így kénytelen volt felgyorsítani a folyamatot. 1861. március 3-án kihirdették a jobbágyszabadítást. A jobbágyszabadítás már a XIX. század elején, nagyapja uralkodása alatt is felmerült, de a külpolitikai helyzet – a napóleoni háborúk – levették a napirendről. Maga a francia császár is foglalkozott azzal a gondolattal, hogy az 1812-es háború alatt egy kiáltvánnyal felszabadítja az orosz jobbágyszabadítást, de nem merte, mert félt, hogy azután a nép elsöpri a rendszert, és nem lesz senki, akivel békét köthessen.

A közvélemény, a sajtó most már azt hangoztatta, hogy minden bűn a szolgaság következménye, és a rabszolgaság légkörében az erkölcsi haladás lehetetlen. A törvénytudók állították, hogy a földbirtokosok hatalma a jobbágyszabadítás fölött nem nyugszik törvényes alapon, a közigazdászok azt magyarázták, hogy a szabad munka a feltétele az ipari és kereskedelmi jólétnek. A történelembölcselek kimutatták, hogy a logikai fejlődés követeli a barbár korszak e maradványának eltörlését. Érzélgős írók vég nélkül áradoztak a testvéri szeretetről, amellyel a gyöngék és elnyomottak iránt tartozunk.

A reform rövidtávon nem volt sikeresnek mondható. A parasztok tiltakoztak az ellen, hogy fizetniük kellett a nekik jutott földért, a földbirtokosok (bár ők jól jártak, mert a piaci árnál jóval magasabban adhatták el telkeiket) pedig úgy gondolták, hogy az ő érdekeiket senki nem vette figyelembe. Ráadásul az egyszerű parasztok társadalmi szempontból még mindig a többiek alatt álltak, és ugyanúgy faluközösségekhez tartoztak, mint azelőtt.

Az elégedetlenségek 1861 tavaszán zavargásokba csaptak át. Sándor erre elbocsátott néhány, a felszabadítási rendeletért felelős minisztert, de tisztában volt vele, hogy további reformokra van szükség. 1864-ben pedig létrejöttek a választott regionális tanácsok, a *zemsztvók*. A cár ragaszkodott hozzá, hogy mindkettő gyűlésein az arisztokrácia legyenek többségben, erősen korlátozta a zemsztvók adókiivetési jogait, és a kormány felügyelete alá

vonta őket. Ettől eltekintve a zemsztvók sikeresek voltak az alapfokú oktatás, a közegészségügy, az úthálózat fejlesztése terén.

1864-ben törvényszéki reformcsomagot hoztak létre. A minden orosz emberre kiterjedő pártatlan bíráskodást az élethosszig kinevezett független bírák garantálták. Változott az adóbehajtás módszere, és létrehozták az Állami Bankot, ahol hiteleket lehetett felvenni új üzleti és ipari vállalkozásokhoz.

Sándor ellen 1866 áprilisában egy fiatal nemes, Dmitrij Karakozov merényletet kísérelt meg. Hiába tett ezután szinte mindenki hűségesküvet a cárnak, és hiába tartottak rengeteg hálaadó imát Sándor megmenekülése miatt, a cárt ez, valamint a lengyel felkelés nagyobb óvatosságra intette. A reformok azonban más területeken tovább folytatódtak.

A cárt nagyon aggasztották az 1860-61-es lengyel tüntetések, ráadásul Szentpéterváron „rebellis gyújtogatók” (ahogy a sajtó nevezte a sorozatos tüzesetek okozóit) ténykedtek. A lengyelek 1862-ben bizonyos fokú autonómiát kaptak, azonban ezzel számos, teljes függetlenséget követelő lengyel nem volt megelégedve. A függetlenséget követelők vezetőit besorozással próbálták ártalmatlanná tenni, azonban ez 1863 januárjában felkelést eredményezett. A zavargások hamar áttérjedtek Litvánia, Fehéroroszország, és Ukrajna egyes részeire, és az elfojtásuk 15 hónapot vett igénybe. Ez a felkelés abban különbözött az 1794-es Kosciuszko-féle, vagy az 1830-as felkeléstől (amelyben Bem is részt vett), hogy a lengyel tartománynak nem volt hadserege, és az oroszoknak nem volt, kit legyőzniük.

A lengyel autonómiát visszavonták, minden lengyel iskolában kötelezővé tették az orosz nyelv oktatását. A lengyel hivatalnokokat oroszok váltották fel, és a katolikus egyház nem érintkezhetett közvetlenül a Vatikánnal. Ukrajnában pedig betiltották az ukrán nyelvű könyvkiadást. Az erős oroszosítás nagy elégedetlenséget váltott ki a nem orosz területeken.

Sándor azon fáradozott, hogy Oroszország ne legyen olyan elszigetelt. Az Egyesült Királyság továbbra sem óhajtott kapcsolatot kiépíteni Oroszországgal, Poroszországot pedig (alaposan tévedve) nem látták elég erősnek. Franciaország viszont nagyon is jó partnernek számított Ausztria-ellenes érzései miatt. Sándor 1857-ben találkozott III. Napóleonnal, és ennek a találkozásnak eredményeként 1859-ben megegyeztek abban, hogy ha Franciaország lépéseket tenne az osztrákok itáliai kiszorítására, akkor Oroszország semleges marad, cserébe pedig a franciák segítenek a Krimi háborút követő 1856-os párizsi békeszerződés revíziójában.

1863 és 1870 között az orosz külpolitika az ázsiai terjeszkedésre összpontosított. Az 1858-ban megkötött ajguni és tiencsini szerződéssel, valamint az 1860-as pekingivel Oroszország már a magáénak tudhatta az

Amur bal partját, és az Amur-Usszuri térség és a Japán-tenger közötti területet.

Mind Sándor, mind Gorcsakov külügyminiszter tudta, hogy Anglia és Franciaország is gyanakodva nézi az oroszok csendes-óceáni terjeszkedését, és igyekeznek jó kapcsolatokat kialakítani az amerikaiakkal. Oroszország 1867-ben, akkori pénzben mérve 7,2 millió dollárért eladta Alaszkát az Egyesült Államoknak.

Az 1860-as és az 1870-es évek jórészt Oroszország közép-ázsiai terjeszkedéséről szóltak, valamint az egyesített német államokról. Az 1870-71 között zajló francia-porosz háború lehetőséget adott az oroszoknak arra, hogy érvénytelenítsék a párizsi szerződésnek azon részét, amely megtiltotta Oroszországnak a fekete-tengeri flotta tartását. Az 1871-es londoni konferencián az európai nagyhatalmak engedélyezték a fekete-tengeri orosz hadiflotta felállítását.

Az új, egységes Németország fenyegetést jelentett, azonban Sándor sokkal jobban bízott az 1873-ban létrehozott „három császár szövetségében” (Orosz Birodalom, Német Császárság, Osztrák-Magyar Monarchia), mint a Francia Köztársaságban.

II. Sándor uralkodása alatt terjedt el széles körökben a pánszláv mozgalom, mely szerint minden szláv nép védelmezése Oroszország feladata.

A nagyhatalmaknak nem tetszett, hogy Oroszország ekkora befolyásra tett szert, ezért rákényszerítették az oroszokra a berlini kongresszus döntésének elfogadását: Oroszországnak el kellett fogadnia a San Stefano-i szerződés revízióját, ezáltal Bulgária területe jelentősen csökkent.

1870-ben a helyhatósági rendelet korlátozott önigazgatást vezetett be a városokban. A konzervatív közoktatási miniszter, Dimitirij Tolsztoj rendszeresített egy olyan közoktatási tervet, amelyben a klasszikus tantárgyak kaptak nagyobb hangsúlyt. Tolsztoj ezzel azt remélte, hogy így elkerülhető a középiskolákban oly jellemző szabadgondolkodás. Ezenkívül Tolsztoj érdeme az is, hogy a kormány 250%-kal több pénzt fordított az oktatásra, 1871-től nők is taníthattak, és a kormányhivatalokba is beengedték őket.

Új katonai szabályzatot és büntetőkódexet vezetettek be, enyhítették a katonai fegyelmet. Az 1874-ben érvénybe lépett sorozási törvény kimondta, hogy a szolgálati idő az iskolázottságtól függ, de legfeljebb hat év lehet, valamint hogy minden orosz férfinak kötelező az alapképzésben részt vennie. Ily módon Oroszország jelentős tartalékhoz jutott, de a hadsereg felszereltsége még mindig elmaradt a nyugat-európai szinttől.

Sándor 1841-ben szerelmi házasságot kötött II. Lajos hesseni herceg kisebbik lányával, aki az ortodox kereszttségben a Marija Alekszandrovna nevet kapta. Sándor iránta érzett szerelme gyorsan elmúlt, és ezután több arisztokrata hölgygel is folytatott viszonyt.

Marija Alekszandrovna-tól nyolc gyermeke született a cárnak.

A trónörökös Sándor második fia, Alekszandr Alekszandrovics lett, akiből utóbb III. Sándor néven cár lett.

Sándort depressziójából egy Jekatyerina Mihajlovna Dolgorukova nevű, elszegényedett nemesi lány húzta ki. Jekatyerina (vagy Kátya) 1866-ban lett a cár szeretője, aki egy, a Téli Palotához közel eső villában helyezte el.

Sándor még felesége életében el akarta venni Kátyát, de Marijától született gyermekei természetesen kiálltak édesanyjuk mellett, és ez feszült viszonyt eredményezett a családban. Marija Alekszandrovna 1880-as halála után Sándor elvette Kátyát, az orosz ortodox egyház azonban nem ismerte el ezt a házasságot, így Kátyából nem lehetett cárné. Kárpótlásul Sándor a „Jurjevskaja hercegnő” címet adományozta az asszonynak.

II. Sándor kora nem csak az enyhülés, és a politikai-gazdasági, reformok, hanem a sajtószabadság részleges bevezetésének kora is. Enyhítették a cenzúra szigorát. Az emberek már nem hallgattak, beszéltek és főleg írtak. Már többen jártak egyetemre, ahol liberális gondolatokkal táplálkoztak.

Megjelent – bármilyen furcsa is - egy új OROSZ szó, amelyet sok nyelv átvett, az „inteligencia,” [sic!], a magyar „értelmiség” megfelelője. Ezek az emberek különböző társadalmi rétegekből verbuválódtak. Tanult ember azelőtt, vagy pap volt, vagy tisztviselő (csinovnyik), ami nálunk pejoratív jelentésű, oroszul eredetileg semleges tartalmú szó volt

Az új rezsimben a reformok is táplálták az elégedetlenséget. A paraszt kevesellte a földet, amit kapott, az újságíró a szabadságot, amit a hatóság engedélyezett. Az elégedetlenség nőttön-nőtt. Titkos szervezetek alakultak, amelyek macska-egérharcot folytattak az elhárítással, a híres-hírhedt ohránával.

Az elégedetlen fiatalok előbb a nép közé jártak agitálni. Ott hirdették az ígét, de nem a nép, hanem az ohrána hallgatta meg (és ki) őket. Az agitáció süket fülekre talált, és a narodnyikok más, drasztikusabb módszerekre tértek át: törre, pisztolyra, bombára. A magasrangú főtisztviselőket sorra lövöldözték lefelé. Az egyéni terrort, állami követte.

1879 és 1880 között három merényletet is elkövettek Sándor ellen: először egy orvos lőtt rá, majd fel akarták robbantani a cári különvonatot, végül 1880. február 5-én Sztyepan Halturin narodnyik terrorista bombát rejtett el a Téli Palota dísztermében. A robbanás 11 személyt megölt, a késve érkező cár sértetlen maradt. Sándor ezekből az eseményekből arra a következtetésre jutott, hogy új politikai megközelítésre van szükség. 1880 februárjában Mihail Lorisz-Melikov grófot nevezte ki a Legfelsőbb Rendelkező Bizottság élére, és diktátori hatalmat adott a kezébe.

Lorisz-Melikov enyhítette a cenzúrát, eltörölte a sóadót, és nagyobb hatalmat adott a zemsztvóknak. Mindezekkel az intézkedésekkel sikerült enyhítenie a politikai feszültséget. Menesztette a népszerűtlen minisztereket, köztük Tolsztoj grófot (nem azonos a jónévű íróval), és ajánlotta a cárnak, hogy létesítsen törvény-előkészítő bizottságokat. Sándor elfogadta a tanácsot, és mivel már egy éve telt el úgy, hogy senki sem követett el ellene merényletet, a cár úgy vélte, hogy Lorisz-Melikov megfelelően kezeli a helyzetet.

1881. március 13-án - alig 2 héttel a jobbágy-felszabadítási rendelet kihirdetésének 20. évfordulója után - a cár végighajtatott Szentpétervár utcáin, a szokásos vasárnapi katonai szemlére készült. A Katalin-csatorna (ma: Gribojedov-csatorna) mentén haladva egy narodnyik terrorista bombát dobott hintója alá, amely felrobbant ugyan, de az uralkodó sértetlenül szállt ki. Ekkor azonban egy másik terrorista, a lengyel Ignacy Hryniewiecki a cár lába elé dobott egy újabb bombát, amelynek felrobbanása összeroncsolta a cár altestét. Sándort a Téli Palotába szállították, de már nem tudták megmenteni. 1881. március 13-án belehalt sérüléseibe.

II. JÓZSEF

a kalapos reformer

II. József (1741-1790) osztrák főherceg, Mária Terézia magyar királynő és I. Ferenc István császár legidősebb fia. 1765-től (egyelőre anyja mellett, társuralkodóként) német-római császár, majd 1780-tól magyar és cseh király. Az első uralkodó, aki a Habsburg-Lotaringiai házból származott.

Mindjárt élete kezdetén, 1741. szeptember 11-én a nagypolitika részesévé vált: a hiedelem szerint az osztrák örökösödési háborúban a magyar rendektől segítséget kérő Mária Terézia a kis Józsefet karján vitte Pozsonyba, a rendi országgyűlés elé. A magyarországi nemesek a hagyomány szerint ekkor biztosították támogatásukról a híres „Vitam et sanguinem!” („Életünket és vérünket!”) felkiáltással. De az egykori vicc szerint hozzátették: „Sed avenam non!” („De zabot, azt nem!”)

Kibontakozni nagyon sokáig nem volt lehetősége. 1764-ben német királlyá, a következő évben, apja halála után pedig német-római császárrá koronázták. E két cím azonban üres, névleges tisztségeket takart. 1765-ben egyúttal anyja társuralkodója lett a Habsburg Birodalom élén, ám az erős akaratú Mária Terézia nem hagyta beleavatkozni a saját politikájába.

Idejét így azzal töltötte, hogy Európát (Franciaországot, Itáliát és a Német-Római Birodalmat) inkognitóban, Falkenstein gróf néven utazta be, a Habsburg Birodalomban pedig az ilyenkor szokásos ceremónia mellőzésével, de császárként tett ún. szemleutakat. (Magyarországon 1768-ban és 1773-ban, Erdélyben 1773-ban járt.) Példaképeivel, II. Frigyeszel, két alkalommal is találkozott.

Amint tehetette, takarékosági intézkedéseket vezetett be, legelőször is a hivatalnoki kar működési költségeit kívánta mérsékelni. A következő rendelkezése az udvari kiadások csökkentését célozta meg. Addig az volt a szokás, hogy külön teljes udvartartása volt a királynőnek, a trónörökösnek és minden testvérnek, továbbá az udvaroncok hatalmas tömegét is külön cselédhad szolgálta ki. Alapos megfontolás után kijelentette: teljesen fölösleges annyi külön konyha és ekkora személyzet. Attól kezdve az egész uralkodói család és az egész udvartartás egy közös konyháról étkezett, a szolgák felétől pedig megvált.

A korszellemtől és a felvilágosult abszolutizmustól nem volt idegen az a hatalmas lendület, amellyel elkezdte politikai pályáját. Tíz év egyeduralmat szeretett volna kapni, ami elegendő lett volna birodalma átformálásához. A monarchia egységesítéséről, az igazgatás korszerűsítéséről, a kiváltságosok

engedelmességre szorításáról, rövid fogalmazványt írt „Megalázni és elszegényíteni a nagyokat, ez a tervem. Mindenki az államot tartozik szolgálni, amelynek megszemélyesítője az uralkodó.”

Első felesége Bourbon Izabella pármái hercegnő volt, azonban ő 1763-ban elhunyt feketehimlőben. József imádta első feleségét, de neje sógornőjébe, József hűgába volt szerelmes

Második felesége Mária Jozefa bajor hercegnő volt (1739–1767), akit 1765-ben vett feleségül, vele viszont sohasem alakított ki bensőséges házastársi viszonyt.

Miután második asszonyát is elvitte a himlő, II. József többé nem nősült meg. Több gyermeke született, de egyik sem érte meg a felnőttkort. Az özvegyembernek ezután csak szobalányok melegítették meg az ágyát.

József 1780. november 29-én lépett trónra, azonban saját elhatározásából lemondott a koronázásról, és az ezzel járó eskütelről. Emiatt nevezte el Ányos Pál „kalapos királynak”, amely ragadványnév igen elterjedté vált. A kalapos király mentesült minden kööttségtől, amik elődei és a rendek egyezségeiből származtak: nem kellett garantálnia a rendi szervezetek, jogok megmaradását. Ez elengedhetetlen volt ahhoz, hogy saját elképzelései szerint átalakíthassa az államberendezkedést. Édesanyjához hasonlóan rendeletekkel kormányzott, országgyűlést egyszer sem hívott össze. Mivel azonban hatalmas iramban ontotta a saját maga alkotta rendeleteket – 10 év alatt 6000-et, naponta átlagosan kettőt – az államapparátus már csak a mennyiség miatt sem tudta azokat végrehajtani. Sok intézkedése valóban ésszerű és hasznos volt, de sértette a hagyományokat (például a koporsós temetés tiltása gazdasági okokból) vagy egyszerűen végrehajthatatlan volt (például a női divat korlátozása).

József egyik első, legfontosabb intézkedése a türelmi rendelet volt 1781-ben, amely az unitáriusok, reformátusok, evangélikusok és ortodoxok számára szabadabb vallásgyakorlást engedélyezett az eddiginél. A fent említett felekezetek hívei semmiféle megkülönböztetést nem szenvedtek ezentúl a hivatali pályán. Az intézkedéseket a tolerancia eszménye és a birodalom egységesítésének vágya ihlette. Ugyanebben az évben a kb. 83 000 magyarországi zsidó helyzetét is rendezték.

Még a türelmi rendelet évében a Rómának küldött egyházi jövedelmeket zárolta, és bevezette, hogy a pápai bullákat kihirdetésük előtt az udvar ellenőrizze.

II. József állammodelljében ugyanis az egyház pusztán az uralkodó egyik eszköze volt, így a róla elnevezett jozefinista politika jegyében igyekezett megvalósítani az államegyházat. Beavatkozott a vallási ünnepek, a

mise és a papnevelés rendjébe is. Azt hirdette, hogy a papoknak az egyszerű emberek részére hasznos ismereteket – például a földművelés új módszereit – is közvetíteniük kell.

Mindez kiváltotta a Pápai Állam rosszallását: VI. Pius pápa 1782-ben maga utazott Bécsbe („fordított Canossa-járás”), de József nem változtatott politikáján. (Sőt, az anekdota szerint még csak kezét sem csókolt az egyházfőnek, hanem kézfogással üdvözölte.) 1783-ban a papnevelést is állami feladattá tette, és ugyanebben az évben tett római látogatása során sem sikerült őt meggyőzni intézkedései visszavonásáról.

A XVIII. században több kisebb paraszti megmozdulásra került sor, amelyeket a bécsi udvar csendben támogatott, ösztönzött, hogy sakkban tartsa a nemességet. Amikor az Erdélyi-érchegység román parasztjai zúgolódni kezdtek a királyi uradalmakban hirtelen megemelkedő terhek ellen, Bécsbe jutó vezetőik – Horea, Closca és Crișan – ismét meleg fogadtatásban részesültek. Ők ezen felbuzdulva 1784-ben már szervezkedtek, és hamarosan rabolni, pusztítani kezdtek. Célpontjaik a magyar nemesi kúriák és a nem ortodox települések voltak. A helyi katonai parancsnok sokáig nem mert ellencsapást indítani, félve II. Józseftől, így a helyi nemesség maga ragadott fegyvert. Végül az Erdélyben állomásozó katonaság 1785-ben leverte a románok lázadását, és az uralkodó megakadályozta a véres megtorlást: mindössze a három főkolompost végezték ki.

A román parasztfelkelés nagy szerepet játszott az 1785-ös jobbágyrendelet kiadásában. Ez egyfelől eltörölte a jobbágy elnevezést és a röghöz kötést, másfelől megerősítette a parasztektelekhez való jogát, valamint vagyonuk szabad örökítésének jogát. A telepítések végeztével a földbőség ekkorra már megszűnt, de a jobbágyság jogbiztonsága megnőtt. 1786-ban a jobbágyok botozását is megtiltotta az uralkodó, illetve ugyanebben az évben eltörölte a halálbüntetést. 1787-től kezdve állami ügyvédekkel rendeltek ki a parasztektelek védelmére peres ügyekben.

II. József igyekezett központosítani, racionalizálni az államszervezetet. 1782-ben egyesítette a Helytartótanácsot és a Magyar Kamarát, valamint a Magyar és Erdélyi Kancelláriát. A Helytartótanács ügyintézésének gyorsabbá, egyszerűbbé és pontosabbá tétele érdekében 29 ügyosztály szervezését rendelte el, amelyek egészen 1848-ig működtek. .

1784. május 6-án megjelent nyelvrendelete is a birodalom egységesítését szolgálta. Eszerint: „Hivatalra ezután sem a kormányzóknál, sem a vármegyéknél, sem az egyházi rendben senki nem juthat, aki németül nem tud. Az országgyűlés nyelve is német lesz, s azért követül oda nem küldhető, aki németül nem tud... latin iskolába csak azokat

szabad felvenni, kik németül írnak s olvasni tudnak...” Ez óriási felháborodást váltott ki a magyar nemesség körében.

Az ellenállást fokozta, amikor a tradicionális politikai berendezkedést felrúgva Erdélyben az addigi közigazgatás helyett 10 új megyét alakított ki. 1785-ben a reformot Magyarországon is végrehajtotta, ahol a rendiség védbástyáit jelentő vármegyék élére az addig választott alispánokat immár a kormányzat nevezte ki.

A hagyományos közigazgatás lerombolása hatalmas felháborodást, zúgolódást váltott ki a magyar nemesség körében, amit csak súlyosbítottak a kudarcokat hozó, megterhelő harcok az Oszmán Birodalom ellen. A nemesség körében divatossá vált a nemzeti nyelv és viselet, valamint a királyi intézkedések elleni fellépés: az első népszámlálást például 1784-1788 között szabályszerűen bojkottálták, a biztosokat inzultálták, a dokumentumokat megsemmisítették, félve az adózás rájuk való kiterjesztésétől. 1788-ban a rendek tiltakoztak a sorozás és a háborús rendelkezések ellen, míg 1790-re odáig fajult a helyzet, hogy Poroszországgal kerestek szövetséget saját királyuk ellen. József halálának közeledtével visszavonta az államszervezetet érintő rendeleteket.

Ráadásul az uralkodó megbetegedett a fronton, és hazautazott Bécsbe. 1789-ben – a beteg Hadik helyett Ernst Gideon von Laudon tábornagy vezetésével – már az oroszokkal egyesülve - a császári-királyi sereg győzelmet tudott aratni Havasalföldön, és Belgrádot is bevette. A háború azonban elhúzódott, és súlyos terheket rótt a magyarságra, a nemesek pedig már-már a felkelés határára jutottak.

II. József császár és király halála előtt minden, Magyarországot érintő rendeletét visszavonta 3 kivétellel: a türelmi rendelet, a jobbágyrendelet és az alsópapságot támogató rendelet érvényben maradt továbbra is. „Szívemből kívánom, hogy Magyarország az intézkedések által annyit nyerjen boldogságban és jó rendben, mennyit rendeleteim által akartam neki megszerezni.” 1790. február 20-án elhunyt a jó szándékú, tehetséges uralkodó, aki azonban nem volt reálpolitikus. Sok intézkedése a későbbi polgári átalakulást, modernizációt vetítette előre, azonban a hagyományok és az ősi államberendezkedés figyelmen kívül hagyásával, félresöpprésével maga ellen hangolta a társadalom sok csoportját.

Természetesen hívei is akadtak. Ausztriában például rendkívüli népszerűségnek örvendett, de néhány jozefinista Magyarországon is akadt, főleg a kezdeti időszakban. A főnemesi rétegből egyebek mellett Széchenyi Ferenc, a köznemesek közül Kazinczy Ferenc, a nem nemesi származású értelmiségiek közül pedig később a magyar jakobinusok szervezkedésében is

részt vállaló Hajnóczy József és Izdenczy József, az Államtanács első magyar származású tagja emelhető ki.

A II. József reformjait követő mormogás zaját elnyomta a Nagy Júliusi Polgári Forradalom dübörgése. A zúgolódás elhalt, és a nemesség ismét felajánlotta életét és vérének a kormánynak, amelynek égető szüksége volt erre, az elkövetkező 25 évben.